

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Skärpta straff för flerfaldig brottslighet SOU 2023:1

Inledning

Enligt utredningsdirektiven ska den särskilde utredaren föreslå förändringar av strafflagstiftningen som ger uttryck för en skärpt syn på flerfaldig brottslighet. Tingsrätten konstaterar att det straffrättsliga regelverket är och har varit föremål för punktvisa förändringar i stor omfattning, exempelvis vad avser enskilda brotts straffskalor, tidpunkten för villkorlig frigivning m.m. Utan att anlägga synpunkter på frågan om straffskärpning i sig är det enligt tingsrättens uppfattning olyckligt att ett flertal förändringar sker i olika omgångar. Detta tillvägagångssätt leder till att det är svårt att se hur den bakomliggande systematiken i brottsbalken påverkas. Det föreliggande förslaget är ytterligare ett exempel på en sådan punktinsats, som rimligen får stora konsekvenser. I Tidöavtalet aviseras dessutom ytterligare reformbehov. I stället för att fortsätta med enskilda mindre reformer bör det enligt tingsrättens uppfattning övervägas att ta ett samlat grepp på de frågor som handlar om straffmätning och påföljdsval.

Med den inledande reflektionen övergår tingsrätten till att lämna synpunkter på det förslag som den särskilde utredaren, i enlighet med direktiven, har lämnat. Betänkandet är granskat utifrån de utgångspunkter och intressen som tingsrätten och de allmänna domstolarna särskilt har att beakta.

Övergripande synpunkter

Med tanke på att asperationsprincipen är så pass styrande för domstolarnas straffmätning vid flerfaldig brottslighet kan det, inte minst ur legalitetssynpunkt, anses ändamålsenligt att lagfästa principen. Samtidigt anser tingsrätten att de

nackdelar med en lagreglering som lyfts fram i tidigare utredningar gör sig lika starkt gällande idag. Bland annat riskerar en reglering att leda till ett mindre flexibelt system där det blir svårare att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Frågan om hur straffmätningen ska gå till - såväl vid enstaka som vid flerfaldig brottslighet - bör överlämnas till rättstillämpningen i största möjliga mån. Med den utgångspunkten är det positivt att förslaget till lagreglering är generellt utformat. Samtidigt finns detaljerade anvisningar i betänkandet som kan leda till tillämpningssvårigheter, se vidare nedan.

Gränsdragningsproblematik vid tillämpningen av hjälpregeln

Den så kallade hjälpregel som föreslås i 29 kap 1 § tredje stycket första meningen brottsbalken anger inte vilken andel av de övriga brottsens sammanlagda straffvärde som ska läggas till straffvärdet av det allvarligaste brottet. Det står samtidigt klart att utredningens avsikt är att den tillkommande andelen ska variera mellan hälften och en tredjedel beroende på brottslighetens allvar. När det är motiverat att låta andelstalet övergå från hälften till en tredjedel är mindre klart, eftersom utredningen inte närmare anger vad som avses med ”flera brott” eller vad som utgör ”särskilt höga straffnivåer”. Även om det är förståeligt att vissa frågor lämnas öppna riskerar osäkerheten i detta avseende att leda till en oenhetlig rättstillämpning.

Hjälpregelns och begränsningsregelns genomslag och effekter

Oklart vilket genomslag hjälpregeln får i många fall av flerfaldig brottslighet

Utredningen anger att den nya modellen för straffmätning av flerfaldig brottslighet bland annat innebär att (i) hela den tillgängliga straffskalan ska utnyttjas i större utsträckning än idag och att (ii) straffmaximum ska tillämpas när brottsens antal och allvar ger skäl till det.

Det står samtidigt klart att den s.k. begränsningsregeln som föreslås i 29 kap 1 § tredje stycket andra meningen brottsbalken syftar till att lindra resultatet av hjälpregeln när den leder till ett straffmättningsvärde som avviker från vad som kan anses motsvara brottslighetens samlade skada, kränkning eller fara enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken. Systematiken är inte helt lätt att ta till sig.

I författningskommentaren anges att det vid kvantifierbar brottslighet inte finns skäl att låta hjälpregelns tillämpning leda till ett hårdare straff än vad som hade dömts ut om samma skada, kränkning eller fara hade orsakats genom ett enda brott. Det betonas dock att det vid bedömningen av flerfaldig brottslighet som har ett starkt inslag av kränkning av en enskild person ofta saknas skäl att mildra hjälpregelns resultat. Samtidigt påtalas att en samlad bedömning i samtliga fall måste göras för att kontrollera att straffvärdet ligger på en rimlig nivå samt att de normala straffnivåerna för ett brott av högre grad eller ett näraliggande brott av allvarligare slag kan fungera som referens. Tingsrätten konstaterar att detta ligger i linje med hur domstolarna gör sin straffmätning redan idag. Vid upprepade fall av misshandel mot samma målsägande bör många gånger en relevant jämförelse vara brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning som har ett straffminimum om ett år. Då någon höjning av minimistraffet för dessa brott inte sker bör nämnda jämförelse begränsa möjligheten att ge hjälpregelns resultat fullt genomslag och därmed också möjlighet att utnyttja hela den tillämpliga straffskalan.

Givet den jämförelse som enligt författningskommentaren ska göras med annan brottslighet riskerar det att bli oklart för rättstillämparen i vilka situationer varje tillkommande brott ska få genomslag vid straffvärdbedömningen så långt detta är möjligt inom ramen för den tillämpliga straffskalan och i vilka situationer hjälpregelns resultat i stället ska lindras efter en jämförelse med annan liknande brottslighet.

Förslagets effekt för påföljdsbestämningen i vissa fall

I författningskommentaren framhålls att hjälpregeln bör vara i hög grad vägledande i fall där de brott som föreligger till bedömning är av helt olika slag. I de fallen är det nämligen svårare för domstolen att göra relevanta jämförelser vid den helhetsbedömning som ska göras enligt begränsningsregeln. Det står också klart att hjälpregeln kommer att få störst genomslag när någon vid samma tillfälle döms för ett förhållandevis stort antal brott av olika slag. Straffskärningen kan alltså förväntas bli påtaglig vid flerfaldig blandad brottslighet. Den straffskärning som åstadkoms genom lagförslaget i sådana fall kommer att leda till ett

minskat utrymme för att bestämma påföljden till villkorlig dom och skyddstillsyn. Enligt tingsrätten kan detta leda till olyckliga resultat i påföljdshänseende då flerfaldig blandad brottslighet inte sällan står i sådant samband med en missbruksproblematik hos den tilltalade som medför att skyddstillsyn i och för sig framstår som en lämplig påföljd. I ljuset av vad som anförts ovan om begränsningsregelns effekt på resultatet av hjälpregeln i många fall, bedömer tingsrätten också att förslaget kan komma att slå oproportionerligt hårt mot viss typ av mängdbrottslighet, som inte nödvändigtvis är den brottslighet som reformen tar sikte på.

Hjälpregelns genomslag och tillämpning vid flerfaldig bötesbrottslighet

Precis som påtalas i utredningen kan domstolar redan idag döma till fängelse när det rör sig om flera brott som var för sig endast skulle föranlett böter. Det råder dock en stark presumtion mot en uppväxling från böter till en strängare påföljd i sådana situationer. Tingsrätten ställer sig tveksam till att förslaget som det är utformat skulle leda till någon större förändring i det avseendet.

Minskad flexibilitet i straffmätningen vid lagfästa straffmätningsstationer

Tingsrätten ansluter sig till utredningens utgångspunkt att straffvärde inte kan bestämmas med exakt precision. Tingsrätten instämmer också i att för att göra avsteg från straffvärdet på grund av billighetsskäl eller liknande bör dessa skäl vara mer omfattande ju högre straffvärde brottet eller brotten har. Samtidigt är det enligt tingsrättens uppfattning inte självklart att behovet av att lagfästa de s.k. straffmätningsstationerna på sätt som föreslås är tillräckligt stort för att överväga de nackdelar som detta skulle kunna innebära.

Utformningen blir också med nödvändighet stelbent. Det går att tänka sig flera situationer där det är motiverat att lägga sig mellan straffmätningsstationer, exempelvis då det vid straffmätningen av grov brottslighet finns skäl att sätta ner straffvärdet med några månader för långsam handläggning, förlust av arbete eller liknande. Att som utredningen förordar hänvisa den enskilde till möjligheten att söka ekonomisk kompensation inom ramen för statens skadereglering framstår som främmande. En mer ändamålsenlig ordning är att sådana omständigheter kan kompenseras inom ramen för brottmålsprocessen på sätt som sker idag.

Möjligheterna till förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse

För att kunna använda resurserna i rättskedjan på ett effektivt och ändamålsenligt sätt är det enligt tingsrättens uppfattning väsentligt att nuvarande möjligheter till förundersökningsbegränsningar och beslut om åtalsunderlåtelse bibehålls. Särskilt när det gäller allvarlig brottslighet bör lagföringen inte sinkas av att förundersökningen tyngs av mindre allvarlig brottslighet som upptäcks under utredningens gång. Utredningens bedömning att dessa regler inte bör ändras är därför en viktig utgångspunkt. Om den föreslagna reformen, som utredningen lyfter, får den effekten att möjligheterna till förundersökningsbegränsningar och beslut om åtalsunderlåtelse i praktiken minskar bör den effekten motverkas i den fortsatta beredningen på ett ändamålsenligt sätt.

Processuella följdverkningar av förslaget

Tingsrätten noterar att den generella straffskärpning som förslaget medför bör ge följdverkningar även på vissa processuella bestämmelser vars tillämpningsområde styrs bland annat av straffvärdet. Som exempel kan nämnas bestämmelsen i 46 kap 15 a § rättegångsbalken som begränsar möjligheten att avgöra mål i den tilltalades uteråd vid straffvärden som överstiger sex månaders fängelse. Den föreslagna tillämpningen av hjälpregeln vid flerfaldig bötesbrottslighet kan också förväntas minska utrymmet för notarier och beredningsjurister att med stöd av 18 § tingsrättsinstruktionen handlägga brottmål.

Kostnader för domstolarna

Tingsrätten noterar att om lagförslaget skulle leda till ett minskat utrymme för förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse så innebär detta en ökad belastning på domstolarna. Följdkostnaderna för domstolarna har endast i mindre mån berörts i utredningen. Det är enligt tingsrätten av stor vikt att en samlad översyn görs beträffande vilka medel som bör tillföras domstolarna såväl som de brottsutredande myndigheterna och Kriminalvården.

Betänkandet har föredragits i tingsrättens ledningsgrupp. Yttrandet är utformat av chefsrådmannen Anne Rapp samt fiskalerna Emilie Lagerwall och Johanna Holmström.

Göran Lundahl

Anne Rapp

Emilie Lagerwall

Johanna Holmström